

INNOVATION BANK XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI BANK DAROMADLARINI OSHIRISH

Normurodova Dilnoza Erdon qizi

Toshkent Perfect universiteti,

“Iqtisodiyot va turizm” kafedrasi o‘qituvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklari faoliyatida innovatsion xizmatlarni joriy etish orqali daromadlilikni oshirish masalalari tadqiq etilgan. Raqamli transformatsiya sharoitida bank mahsulotlarini diversifikatsiya qilish, masofaviy bank xizmatlarini kengaytirish va fintex yechimlardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida bank daromadlari tarkibida komission tushumlar salmog‘ini oshirish va operatsion xarajatlarni maqbullashtirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: bank innovatsiyalari, raqamli banking, bank daromadlari, fintex, masofaviy xizmatlar, ekotizim, moliyaviy barqarorlik, komission daromadlar.

Аннотация: В данной статье исследуются вопросы повышения доходности коммерческих банков путем внедрения инновационных услуг. Анализируется экономическая эффективность диверсификации банковских продуктов, расширения дистанционного банковского обслуживания и использования финтех-решений в условиях цифровой трансформации. По результатам исследования разработаны практические предложения по увеличению доли комиссионных доходов в структуре банковской прибыли и оптимизации операционных расходов.

Ключевые слова: банковские инновации, цифровой банкинг, доходы банка, финтех, дистанционные услуги, экосистема, финансовая стабильность, комиссионные доходы.

Abstract: This article examines the issues of increasing the profitability of commercial banks through the introduction of innovative services. The economic efficiency of diversifying banking products, expanding remote banking services, and using fintech solutions in the context of digital transformation is analyzed. Based on the results of the study, practical proposals have been developed to increase the share of fee and commission income in the structure of banking profit and optimize operating expenses.

Keywords: banking innovations, digital banking, bank income, fintech, remote services, ecosystem, financial stability, commission income.

KIRISH

Zamonaviy dunyo iqtisodiyotida kechayotgan global raqamlashuv jarayonlari bank sektorining an'anaviy faoliyat yuritish modellarini tubdan qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Bugungi kunda tijorat banklarining barqaror rivojlanishi va bozordagi raqobatbardoshligi nafaqat taqdim etilayotgan kredit mahsulotlarining hajmi, balki innovatsion xizmatlarning sifati va ko'lami bilan belgilanmoqda. Axborot texnologiyalarining moliyaviy sohaga jadal kirib kelishi natijasida bank mijozlarining talab va ehtiyojlari ham o'zgardi, bu esa o'z navbatida banklardan yangicha strategik yondashuvlarni talab qilmoqda. Shu sababli bank daromadlarini oshirish masalasi bevosita xizmatlar transformatsiyasi va zamonaviy fintex yechimlarini amaliyotga tatbiq etish bilan uzviy bog'liq bo'lib qoldi.

Innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirish nafaqat mijozlarga qulaylik yaratish, balki bankning ichki iqtisodiy ko'rsatkichlarini yaxshilash uchun ham asosiy omil hisoblanadi. An'anaviy bank faoliyatidagi foizli daromadlarning roli kamayib, banklar o'rtasidagi marja qisqarib borayotgan bir sharoitda, komission va noan'anaviy daromad manbalarini yaratish muhim strategik ahamiyat kasb etmoqda. Bu jarayonda masofaviy bank xizmatlari, mobil ilovalar va raqamli ekotizimlarning roli beqiyosdir. Banklar endilikda faqatgina moliyaviy vositachi emas, balki yuqori

texnologik platformalar sifatida namoyon bo‘lmoqda, bu esa o‘z navbatida operatsion xarajatlarni optimallashtirish va foyda normasini oshirishga xizmat qiladi.

Global moliya bozoridagi beqarorlik va raqobatning kuchayishi sharoitida banklar o‘z daromad bazasini diversifikatsiya qilishga majbur bo‘lmoqdalar. Innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish orqali yangi turdagi xizmatlarni taqdim etish mijozlar sonini oshirish bilan birga, ularning bankka bo‘lgan sodiqligini ham mustahkamlaydi. Ayniqsa, sun‘iy intellekt va katta ma‘lumotlar tahlili asosida shakllantirilgan shaxsiylashtirilgan xizmatlar bankka har bir mijozdan keladigan o‘rtacha foyda miqdorini oshirish imkonini beradi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi bank xizmatlarini innovatsion rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslarini o‘rganish hamda ushbu jarayonlar orqali banklarning moliyaviy natijalarini yaxshilash yo‘llarini tahlil qilishdan iboratdir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Bank tizimini isloh qilish va xizmatlar sohasini innovatsion rivojlantirish masalalari mahalliy iqtisodchi olimlarning ilmiy izlanishlarida markaziy o‘rinlardan birini egallab kelmoqda. Xususan, O‘zbekistonda bank-moliya tizimini rivojlantirish bo‘yicha tadqiqot olib borgan olimlardan Sh.Z. Abdullaeva o‘z ishlarida bank innovatsiyalarining nazariy asoslari va ularni amaliyotga tatbiq etish orqali bank kapitallashuvini oshirish masalalariga alohida to‘xtalib o‘tgan. Uning fikricha, innovatsiyalar bankning nafaqat texnologik jarayoni, balki uning bozordagi raqobatbardoshligini ta‘minlovchi strategik resursidir. Shuningdek, iqtisodchi olim O.I. Jumaev tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda tijorat banklarida raqamli transformatsiya jarayonlari va masofaviy bank xizmatlarini kengaytirish orqali operatsion xarajatlarni maqbullashtirish yo‘llari ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Milliy bank tizimini modernizatsiya qilish va bank daromadlarini diversifikatsiya qilish masalalarida A.A. Omonov hamda J.R. Zaynaliev kabi olimlarning ilmiy qarashlari muhim ahamiyat kasb etadi. A.A. Omonov o‘z

izlanishlarida banklarning investitsiyaviy faolligini oshirishda innovatsion moliyaviy vositalarning o'rnini yuqori baholagan bo'lsa, J.R. Zaynaliev bank xizmatlari bozoridagi raqobat muhitini tahlil qilib, yangi turdagi chakana xizmatlarni joriy etish bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashini ta'kidlab o'tgan. Shuningdek, iqtisodchi N.K. Muradovning ishlarida bank tizimida axborot texnologiyalarini qo'llashning iqtisodiy samaradorligi va bank daromadlari tarkibida komission tushumlar salmog'ini oshirishning innovatsion mexanizmlari tadqiq etilgan.

Mahalliy ilmiy maktab vakillaridan yana biri U.A. Gullaev bank xizmatlari ommabopligini oshirishda fintex kompaniyalar bilan integratsiyalashuv jarayonlarini o'rgangan bo'lsa, B.A. Berdiyarov o'z tadqiqotlarida bank tizimida innovatsion boshqaruv strategiyalarini qo'llash orqali sof foyda normasini maksimallashtirish imkoniyatlarini yoritib bergan. Ushbu olimlarning umumiy xulosalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston bank tizimida innovatsion xizmatlarni rivojlantirish nafaqat mijozlar ehtiyojini qondirish, balki an'anaviy bo'lmagan daromad manbalarini yaratishning asosiy drayveri hisoblanadi. Adabiyotlar tahlili shuni tasdiqlaydiki, bank sektoridagi innovatsion faoliyat uzoq muddatli istiqbolda moliyaviy natijadorlik va barqaror o'sishni ta'minlovchi yagona strategik yo'ldir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi qismida maqolaning ilmiy asoslarini shakllantirishda foydalanilgan usullar va yondashuvlar tizimi bayon etiladi. Ushbu tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv, qiyosiy va mantiqiy tahlil, guruhlash hamda iqtisodiy-statistik metodlar tashkil etadi. Tadqiqot davomida bank xizmatlari bozoridagi innovatsion jarayonlarning daromadlilikka ta'sirini aniqlash maqsadida nazariy va amaliy ma'lumotlarni umumlashtirish usulidan keng foydalanildi. Bunda innovatsion xizmatlarning joriy etilishi natijasida bank xarajatlari va daromadlari o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatuvchi dinamik qatorlar tahlili asosiy o'rin tutadi.

Ilmiy izlanish jarayonida O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklarining rasmiy moliyaviy hisobotlari, Markaziy bankning statistik byulletenlari va xalqaro moliyaviy tashkilotlarning tahliliy ma’lumotlari empirik baza sifatida qabul qilindi. Metodologiyaning muhim qismi sifatida qiyosiy tahlil usuli qo‘llanilib, unda an’anaviy bank mahsulotlari va innovatsion raqamli xizmatlarning iqtisodiy samaradorligi o‘zaro solishtirildi. Bu esa innovatsiyalarning bank sof foydasi tarkibidagi ulushini va ularning kelajakdagi o‘shish tendensiyalarini baholash imkonini berdi.

Shuningdek, tadqiqotda induksiya va deduksiya metodlaridan foydalanilgan holda, alohida banklar misolidagi innovatsion tajribalar umumlashtirilib, butun bank tizimi uchun ilmiy xulosa va tavsiyalar ishlab chiqildi. Ma’lumotlarni guruhlash usuli orqali bank innovatsiyalari yo‘nalishlari (texnologik, mahsulotli, jarayonli) bo‘yicha tasniflandi va ularning har birining bank daromadlari diversifikatsiyasiga qo‘shayotgan hissasi alohida o‘rganildi. Qo‘llanilgan ushbu metodlar majmui tadqiqot natijalarining xolisligini, ilmiy asoslanganligini va amaliy ahamiyatini ta’minlashga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlil va natijalar qismida O‘zbekiston bank tizimidagi joriy holat va innovatsion xizmatlarning moliyaviy ko‘rsatkichlarga ta’siri bevosita ko‘rib chiqiladi. So‘nggi yillarda mamlakatimiz tijorat banklari tomonidan raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashishi natijasida bank daromadlari tarkibida sezilarli ijobiy o‘zgarishlar kuzatilmoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy bank xizmatlaridan olinadigan foizli daromadlar o‘shish sur’ati pasaygan bir sharoitda, masofaviy bank xizmatlari va mobil ilovalar orqali amalga oshiriladigan tranzaksiyalardan olinadigan komission daromadlar ulushi barqaror ravishda ortib bormoqda. Xususan, raqamli ekotizimlarni joriy etgan banklarda mijozlar faolligi an’anaviy banklarga nisbatan bir necha barobar yuqori ekanligi aniqlandi.

Empirik tahlil natijalari shuni tasdiqlaydiki, innovatsion mahsulotlarning joriy etilishi bankning operatsion samaradorligini oshirishda asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda. Masalan, sun'iy intellektga asoslangan kredit skoringi tizimlarining qo'llanilishi kredit arizalarini ko'rib chiqish vaqtini qisqartirish bilan bir qatorda, muammoli kreditlar (NPL) hajmini kamaytirish imkonini berdi. Bu esa bankning risk xarajatlarini maqbullashtirib, sof foyda miqdorining oshishiga olib keldi. Shuningdek, chakana bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali mijozlarni jalb qilish tannarxining pasayishi kuzatildi, bu esa bankning umumiy rentabellik ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Tadqiqot natijasida aniqlandiki, bank daromadlarini oshirishda "kross-sotuv" strategiyasining innovatsion vositalari yuqori natija bermoqda. Bank mobil ilovalari ichida sug'urta, aviachiptalar va onlayn-bozor kabi xizmatlarning integratsiya qilinishi bankka har bir faol mijozdan keladigan o'rtacha daromadni (ARPU) sezilarli darajada oshirishga xizmat qilgan. Bundan tashqari, ochiq banking texnologiyalarining rivojlanishi banklarga fintex kompaniyalar bilan hamkorlikda yangi qiymat zanjirlarini yaratish va bozordagi ulushini kengaytirish imkonini berdi. Umuman olganda, innovatsiyalarga yo'naltirilgan investitsiyalar bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlash bilan birga, uzoq muddatli istiqbolda daromadlarning diversifikatsiyalanishini kafolatlaydi.

jadval

O'zbekiston bank tizimida innovatsion xizmatlar va daromadlarning rivojlanish ko'rsatkichlari dinamikasi¹ (2021–2025 yillar kesimida)

Ko'rsatkichlar nomi	2021 yil	2022 yil	2023 yil	2024 yil*	2025 yil*
---------------------	-------------	-------------	-------------	--------------	--------------

¹ O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik statistik ma'lumotlari va muallif tomonidan ishlab chiqilgan prognoz ko'rsatkichlari asosida tayyorlandi. * 2024–2025 yillar uchun ko'rsatkichlar prognoz xarakteriga ega.

Masofaviy xizmatlardan foydalanuvchilar soni (mln kishi)	14,5	18,2	25,4	32,0	40,0
Bank ilovalari orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar hajmi (trln so‘m)	120,4	165,8	240,5	310,0	450,0
Bank jami daromadlarida komission tushumlar ulushi (foizda)	12,0	15,2	18,5	22,0	28,5
Bir nafar mijozga xizmat ko‘rsatishning o‘rtacha tannarxi (kamayish sur‘ati, % da)	-5,0	-8,2	-12,4	-15,5	-20,0
Raqamli kreditlash (onlayn mikroqarz) hajmi (trln so‘m)	4,2	8,5	15,3	22,4	35,0
Bank ekotizimlari orqali olingan noan‘anaviy daromadlar salmog‘i (%)	1,5	3,2	5,8	9,4	14,8

Jadvalda keltirilgan 2021–2025 yillar kesimidagi dinamika O‘zbekiston bank tizimining an‘anaviy modeldan innovatsion-raqamli modelga o‘tish bosqichini yaqqol ifodalaydi. Birinchi navbatda, masofaviy xizmatlardan foydalanuvchilar sonining 2021 yildagi 14,5 mln kishidan 2025 yilga kelib 40 mln kishiga (prognoz) yetishi kutilayotgani diqqatga sazovordir. Bu ko‘rsatkichning deyarli 3 baravarga o‘shishi aholining moliyaviy savodxonligi oshishi va banklarning raqamli infratuzilmasi kengayishi bilan izohlanadi. Bu jarayon bank ilovalari orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar hajmining 120,4 trln so‘mdan 450 trln so‘mgacha o‘shishiga zamin yaratdi.

Tahlilning eng muhim jihati bank daromadlari tarkibidagi sifat o‘zgarishlaridir. Jami daromadlarda komission tushumlar ulushining 12 foizdan 28,5 foizgacha

ko'tarilishi banklarning foizli marjaga bo'lgan bog'liqligini kamaytiradi. Bu strategiya iqtisodiy beqarorlik yoki kredit risklari oshgan davrlarda bankning moliyaviy barqarorligini sug'urtalovchi muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, raqamli kreditlash hajmining 4,2 trln so'mdan 35 trln so'mgacha (8 baravardan ziyod) o'sishi skoring tizimlarining avtomatlashgani va inson omili kamaygani natijasida bank daromadlarini operativ shakllantirish imkonini berdi.

Shu bilan birga, innovatsiyalarning bank xarajatlariga ta'sirini alohida qayd etish lozim. Bir nafar mijozga xizmat ko'rsatish tannarxining yildan-yilga pasayib borishi (2025 yilda -20 foiz) banklarning operatsion samaradorligini oshirmoqda. Filiallarga keladigan mijozlar oqimining raqamli kanallarga ko'chishi binolarni saqlash va xodimlar mehnatiga sarflanadigan xarajatlarni tejashga xizmat qilmoqda.

Yana bir muhim trend — bank ekotizimlari orqali olingan noan'anaviy daromadlar salmog'idir. 2021 yilda bor-yo'g'i 1,5 foizni tashkil etgan bu ko'rsatkich 2025 yilga kelib 14,8 foizga yetishi prognoz qilinmoqda. Bu banklarning faqat moliyaviy vositachi emas, balki sug'urta, logistika va marketpleys xizmatlarini birlashtirgan universal texnologik platformaga aylanayotganini ko'rsatadi. Xullas, jadval ma'lumotlari innovatsiyalarni rivojlantirish bankning sof foydasini maksimallashtirish va operatsion risklarni minimallashtirishning eng samarali vositasi ekanligini tasdiqlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa va takliflar qismida tadqiqot davomida olingan asosiy ilmiy natijalar umumlashtiriladi hamda bank sohasini rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi. Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, hozirgi raqobat muhitida tijorat banklarining daromadlilikini oshirish faqatgina an'anaviy kreditlash hajmini ko'paytirish bilan emas, balki xizmatlar ko'rsatish jarayoniga innovatsion yechimlarni tatbiq etish orqali amalga oshirilishi zarur. Innovatsiyalar bank uchun nafaqat yangi daromad manbalarini yaratadi, balki mavjud operatsion xarajatlarni

keskin kamaytirish va mijozlar bilan ishlash samaradorligini yangi bosqichga olib chiqish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda, bank tizimida innovatsion xizmatlarni yanada rivojlantirish va shu orqali foyda miqdorini oshirish uchun quyidagi taklif va tavsiyalarni ilgari surish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Avvalo, tijorat banklari o'zlarining raqamli ekotizimlarini shakllantirishi, ya'ni mijozlarga nafaqat moliyaviy, balki nomoliyaviy xizmatlarni (sug'urta, logistika, marketpleys) yagona platformada taqdim etishi lozim. Bu o'z navbatida mijozlarning bank ilovasida o'tkazadigan vaqtini ko'paytiradi va tranzaksiyalardan keladigan komission daromadlar oqimini kengaytiradi.

Shuningdek, banklarda sun'iy intellekt va katta ma'lumotlarni tahlil qilish tizimlarini joriy etishni jadallashtirish zarur. Bu texnologiyalar har bir mijozning ehtiyojini individual tarzda aniqlash va ularga aynan kerakli bo'lgan mahsulotni o'z vaqtida taklif qilish orqali sotuvlar hajmini oshiradi. Kreditlash jarayonlarida inson omilini kamaytiruvchi va risklarni aniq baholovchi raqamli skoring tizimlaridan foydalanish bankning zarar ko'rish ehtimolini pasaytiradi.

Bundan tashqari, ochiq banking (Open Banking) konsepsiyasini keng tatbiq etish va fintex kompaniyalar bilan o'zaro manfaatli hamkorlikni yo'lga qo'yish bank daromadlarini diversifikatsiya qilishda muhim ahamiyatga ega. Banklar o'z infratuzilmalarini servis sifatida (BaaS) taqdim etish orqali qo'shimcha foyda olishlari mumkin. Umuman olganda, innovatsion strategiyani bank faoliyatining ajralmas qismiga aylantirish bankning moliyaviy natijadorligini oshirish bilan bir qatorda, milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasiga ham salmoqli hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullaeva Sh.Z. Bank ishi. Darslik. – Toshkent: «Iqtisod-moliya», 2017. – 572 b.

2. Berdiyarov B.A. Tijorat banklari strategiyasini shakllantirishda innovatsion yondashuvlar // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali. – 2021. – № 3. – 12-18 b.
3. Gullaev U.A. Moliyaviy texnologiyalar va bank tizimi transformatsiyasi. Ilmiy monografiya. – Toshkent: «Fan va texnologiyalar», 2022. – 180 b.
4. Jumaev O.I. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bank xizmatlarini modernizatsiya qilish yo‘nalishlari // O‘zbekiston iqtisodiy axborotnomasi. – 2020. – № 4. – 25-31 b.
5. Zaynaliev J.R. Bank tizimida chakana xizmatlar bozorini rivojlantirish va raqobatbardoshlikni oshirish // Moliya ilmiy jurnali. – 2019. – № 2. – 44-50 b.
6. Muradov N.K. Bank faoliyatida axborot texnologiyalari va masofaviy xizmatlar samaradorligi // Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti «Iqtisodiyot va ta’lim» jurnali. – 2021. – № 5. – 88-94 b.
7. Omonov A.A. Banklarning investitsiyaviy faolligini boshqarish va daromadlilikni ta’minlash // Iqtisodiyot va ta’lim. – 2018. – № 1. – 56-62 b.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 12 maydagi PF-5992-son «2020-2025 yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida»gi Farmoni // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. – 2020 y.
9. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2023 yil uchun yillik hisoboti. – Toshkent, 2024. – 145 b.
10. Skinner C. Digital Bank: Strategies to Launch or Become a Digital Bank. – Singapore: Marshall Cavendish International, 2014. – 300 p.